INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

SOVET MODERNIZATSIYASI SHAROITDA MARKAZIY OSIYO XALQLARI MADANIYATI

Sarvar Bahodirov

Andijon davlat universiteti talaba

Shukurillo Xoldarov

Andijon davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston hududida sovet davrida madaniyat va ta’lim tizimining rivojlanishi hamda ularning o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Unda “madaniy inqilob” siyosatining milliy qadriyatlar, til, din va an’analarga ko‘rsatgan ta’siri yoritilgan, shuningdek, bu davrda erishilgan ijobiy natijalar, jumladan savodsizlikni bartaraf etish, ilm-fan va ta’lim muassasalarining shakllanishi masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so’zlar: madaniyat, madaniy inqilob, sovet davri, O‘zbekiston SSR, milliy qadriyatlar, ilm-fan, ma’naviyat, mafkura, milliy o‘zlik, tarixiy taraqqiyot, urf-odatlar, til siyosati, ma’rifat.

Madaniyat jamiyatda shakllangan ijtimoiy xulq-atvor, institutlar va me’yorlar majmuasini qamrab oladi. Shu bilan birga, u muayyan guruh a’zolariga xos bo‘lgan bilimlar, e’tiqodlar, san’at, qonun-qoidalar, urf-odatlar, ko‘nikmalar va odatlarni ham ifodalaydi. Ko‘pincha madaniyat muayyan hudud yoki makon bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlanadi. Jamiyatning tarixiy taraqqiyoti va insonning ijodiy salohiyati aynan madaniyat orqali namoyon bo‘ladi. Insonlar hayoti va faoliyatining turli jabhalarida, shuningdek ular yaratgan moddiy hamda ma’naviy ne’matlarda madaniyat o‘z aksini topadi. XX asrning 20-yillari oxiri va 30-yillar boshlarida O‘zbekiston SSR hududida bolsheviklar tomonidan olib borilgan “madaniy inqilob” milliy madaniyat rivojiga jiddiy salbiy ta’sir ko‘rsatdi. Markaziy hokimiyat o‘zbek xalqining ko‘p asrlik urf-odatlari va qadriyatlarini eskilik qoldig‘i deb baholab, ularni cheklash siyosatini yuritdi. Shu bilan birga, sovet tuzumi davrida Islom dini va uning qadriyatlariga ham keskin bosim o‘tkazildi. O‘zbek tili ikkinchi darajaga tushirilib, rus tili asosiy aloqa vositasiga aylantirildi. Shunga qaramay, sovet davrida madaniyat sohasida muayyan ijobiy natijalarga ham erishildi. Xususan, savodsizlikni tugatish bo‘yicha keng ko‘lamli chora-tadbirlar amalga oshirildi. Pedagogik va ilmiy kadrlarni tayyorlash maqsadida yangi maktablar, texnikumlar va oliy ta’lim muassasalari tashkil etildi. Mafkuraviy bosimlarga qaramay, bu davrda Oybek, G‘afur G‘ulom, Hamid Olimjon, Zulfiya, Abdulla Qahhor, Maqsud Shayxzoda, Mirtemir kabi adib va shoirlar, shuningdek Habib Abdullayev, Ibrohim Mo‘minov, Obid Sodiqov, Yahyo G‘ulomov singari olimlar, hamda Olim Xo‘jayev, Razzoq Hamroyev, Shukur Burhonov, Lutfixonim Sarimsoqova, Halima Nosirova, Tamaraxonim kabi san’at namoyandalari yetishib chiqdi. Sovet davrida O‘zbekiston madaniy hayotidagi o‘zgarishlarni chuqur o‘rganish quyidagi asosiy vazifalarni o‘z ichiga oladi: mazkur davrda madaniyat sohasida amalga oshirilgan islohotlarni aniqlash; san’at, ilm-fan va madaniyatdagi yangilanishlarni tahlil qilish; moddiy va nomoddiy madaniyatning rivoji hamda milliy qadriyatlarning saqlanishi yoki transformatsiyasini o‘rganish. 1917–1990-yillar oralig‘ida ijtimoiy-siyosiy va madaniy sohalarda kommunistik mafkura ustuvor bo‘lganiga qaramay, xalqning tafakkuri, ma’naviy saviyasi va pedagogik ongida muayyan o‘sish kuzatildi. Sho‘ro siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri milliy tarix, madaniyat va qadriyatlarga bo‘lgan qiziqishni susaytirish,

ayniqsa yosh avlod qalbida milliy g‘urur va iftixor tuyg‘ularini zaiflashtirishga qaratilgan edi. Ta’lim tizimida esa kommunistik axloq me’yorlarini shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilandi.

Sovet davrida O‘zbekistondagi ta’lim tizimi haqida yozilgan ko‘plab manbalarda mahalliy aholi “savodsiz” sifatida talqin etilib, bu orqali kamsitish holatlari kuzatilgan. Aslida esa, O‘zbekistonda ta’lim tizimi ming yillik tarixga ega bo‘lib, o‘ziga xos an’analar asosida shakllangan. Ayrim sovet mualliflari tomonidan hukumat siyosatining salbiy jihatlarini yashirish maqsadida ta’limga oid real holatlar noto‘g‘ri talqin qilingan. Bugungi kunda tarixiy jarayonlarni xolisona o‘rganish va ularga obyektiv baho berish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. Shu nuqtai nazardan, Prezident Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, mamlakat taraqqiyoti va millat qudratini belgilovchi asosiy omil – bu ilm-fan, ta’lim va tarbiyadir. Kelajak avlodning kamoloti va Vatan istiqboli bevosita ta’lim tizimi va tarbiya jarayoniga bog‘liqdir. Tarixiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston xalq ta’limi tizimi uzoq va murakkab rivojlanish yo‘lini bosib o‘tgan. Uning ildizlari qadim zamonlarga borib taqaladi. Xalqimiz azaldan yuksak ma’naviyati, ilmga intilishi va ma’rifatparvarligi bilan ajralib turgan. XX asrning 20-yillari boshlarida O‘zbekiston hududida madaniy qurilishning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida sovet ta’lim tizimini shakllantirish ishlari jadallashdi. Yangi ta’lim tizimini joriy etish jarayonida rasmiy maqsad sifatida savodxonlikni oshirish va ma’rifatni keng yoyish ko‘rsatilgan bo‘lsa-da, aslida asosiy e’tibor yosh avlod ongiga kommunistik mafkurani singdirishga qaratilgan edi. Bu orqali hokimiyatga to‘liq bo‘ysunuvchi kadrlarni tarbiyalash ko‘zda tutilgan. Dastlab sovet hokimiyati hududdagi murakkab ijtimoiy vaziyatni, mahalliy aholining ruhiyati, milliy an’analari va diniy qadriyatlarini qisman inobatga olib, eski usul maktablari, jadid maktablari hamda madrasalarning faoliyat yuritishiga ma’lum darajada imkon berdi. Bu ta’lim maskanlari yosh avlodni bilimli qilib tarbiyalash, shuningdek, ajdodlar merosi va sharqona axloqiy qadriyatlarni saqlashda muhim rol o‘ynadi. Biroq bu holat uzoq davom etmadi. 1920-yillarning o‘rtalaridan boshlab sovet hokimiyati o‘z siyosatini keskin o‘zgartirib, an’anaviy ta’lim tizimlarini bosqichma-bosqich tugatdi. Natijada eski maktab va madrasalar yopildi, u yerda faoliyat yuritgan ko‘plab ziyolilar, mullalar va mudarrislar ishidan chetlatildi yoki ta’qib qilindi. Bu jarayon sovet siyosatining asl mohiyatini, ya’ni milliy madaniyat va ma’naviy merosni siqib chiqarishga qaratilgan maqsadlarini yaqqol namoyon etdi.

Sovet davrida o‘zbek xalqining ko‘p asrlik tarixga ega bo‘lgan moddiy hamda ma’naviy-madaniy merosiga, jumladan masjid, madrasa va boshqa noyob me’moriy obidalarga nisbatan keskin bosimlar amalga oshirildi. Natijada ushbu muqaddas maskanlar asta-sekin e’tiborsiz qolib, vayrona holatga kelib bordi. Ayniqsa, xalqimiz qalbidan chuqur o‘rin olgan islomiy qadriyatlarning izdan chiqarilishi juda og‘ir oqibatlarga olib keldi. Bu jarayonni jadallashtirish maqsadida joylarda “Xudosizlar jamiyatlari” tashkil etilib, diniy e’tiqod va uning namoyandalariga qarshi ateistik targ‘ibot kuchaytirildi. Natijada ko‘plab ruhoniylar, olimlar va ziyolilar ta’qib ostiga olinib, qatag‘on va quvg‘inlarga duchor etildi. Shunga qaramay, vatanparvar ziyolilar fidoyilik ko‘rsatib, murakkab sharoitlarda ham mamlakat madaniy hayotida faol ishtirok etishda davom etdilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Niyozov S., Hasanov A. O‘zbekiston tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.

ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

3. Qosimov B. Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti. – Toshkent: Ma’naviyat, 2004.
4. Rajabov Q., Haydarov M. O‘zbekiston tarixi (XX asr). – Toshkent: Universitet, 2002.
5. Sodiqov O.S. O‘zbekiston madaniyati tarixi. – Toshkent: Fan, 1981.
6. To‘xtiyev B. Madaniyatshunoslik asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.